

*Zarůstající srbská
Stará planina*

*léto 2016
Janča a Pavouk*

- *Vipera ammodytes?*“
– *Ano, i tady žije zmijska růžkatá, musíte být opatrní!*“

Týdenní přechod po srbsko-bulharské hranici hor Stará planina, návštěva pár vodopádů, kaňonů, vyvěraček a Zavojsko jezero ve dnech 29. 7. 2016 - 7. 8. 2016
Janča a Pavouk

Foto na první straně obálky: vodopád Skok u vesnice Senokos

Zapsal Pavouk, doplnila a opravila Janča
Nafotili Janča a Pavouk
Vytvořili v zimě 2016 Janča a Pavouk Ledvinovi
www.ledvinovi.cz

Prázdné hlavní nádraží v milionovém Bělehradě

Pohoří Stará planina se turecky nazývá magickým jménem Balkán. Jde o 550 km dlouhý hřeben hor, jehož většina leží v Bulharsku a západní část, asi 150 kilometrů na srbsko-bulharské hranici. Jak to, že jsme tak dlouho při našich toukách opomíjeli srbské hory? Když už jsme se loni měli tak skvěle v sousedním Kosovu, tak nejvyšší pohoří Srbska by mělo být dostatečně atraktivní a vhodné akorát na týdenní rekreaci. Do hor míříme vlakovou balkánskou klasikou, tedy přes Budapešť a Bělehrad.

Cestou do hor

Pátek 29.7. 2016 Brno – Budapešť – směr Bělehrad

Ráno před odjezdem volá kamarád Pavel, že s námi on a ani Jiřka nepojedou. Jiřka se stále po nemoci necítí zcela fit a netroufá si vyrazit na cestu. Pojedeme tak sami s Jančou. Před půl pátou odpoledne nasedáme do rychlíku do Budapešti, je příjemně teplo. Z celé cesty do Budapešti jsou nejhezčí výhledy na Pálavu a pak až na maďarský Dunaj mezi pohořími Beržeň a Vyšehradské vrchy. V Budapešti jsme po osmé večerní, už po západu slunce. Pěší návštěva nábřeží Dunaje z nádraží a zpět je pro nás už také „klasická“ cesta. Před půl jedenáctou nasedáme do nočního vlaku do Bělehradu. Usazujeme se ve velko-prostorovém voze, v bývalé první třídě, dle našich místenek na široká křesla za sebou. Ze sedaček se sice nedá udělat spací plocha jako v rakouských vagónech, ale na sezení jsou velmi pohodlné. Oba rychle usínáme.

Sobota 30.7. 2016 Bělehrad – Niš – Piroť – nad Topli Do (cca 800 m)

Příjemný spánek nám narušují maďarští a srbští celníci a jejich dlouhé kontroly. Od Nového Sadu už nespím a pozoruji probouzející se placatou krajinu. S pouhým půlhodinovým zpožděním jsme před sedmou ráno v Bělehradu. Měníme si nějaké dináry (100 €), kupujeme jízdenky na další vlak a chvíli sedíme v naší oblíbené kavárně na nádraží s „domačou kafou so šlagom“. O půl osmé už pokračujeme dalším rychlíkem ve směru Sofie, potřebujeme vystoupit kousek před bulharskými hranicemi. Vlak má jen tři vagóny na sezení a přesto je poloprázdný. Cesta do Niše ubíhá na srbské poměry místy celkem svižně, vzdálenost asi 250 km zvládáme za pět hodin. V Niši měníme lokomotivu, směr jízdy a hlavně bohužel rychlost. Další hodiny se střídá „třicítka“ a „desítka“ se stáním v polích. Trať vede krásnou přírodou: podél řeky, chvíli úzkou soutěskou. Jen vzduch se díky pomalé jízdě i přes otevřená okna skoro nehýbe a můžeme si proto maximálně „vychutnávat“ odpolední vedro.

Ve čtvrt na pět, s dvouhodinovou sekerou, vystupujeme ve městě Piroť. Právě má jet místní autobus, kterým se chceme přiblížit k nástupnímu místu do hor. Běžíme od vlaku dolů na silnici, vůbec netušíme, zda autobus teprve pojedje, nebo už náhodou odjel a nebo zda nejede po úplně jiné silnici. Cedula s odjezdy tu pochopitelně žádné nejsou, ale ani jsme je tu neočekávali. Za pár minut nervózního popobíhání a doptávání se opravdu přivisť minibusík. Podaří se nám nacpat dovnitř, i když je plno, a jedeme výmol nevýmola dvacet kiláků do vesnice Temska (á 120 dinárů, tedy 25 Kč). Nad námi se už tyčí hřebeny pohorí Stará planina. Na start putování po horách, do vesničky Topli Do, to máme ještě posledních 18 kilometrů. Bus tam ale nejede. Chvíli stopujeme a nic. Přistupujeme na nabídku místního chlápka, který nás tam chce za dva tisíce dinárů hodit vozem. Celou dobu jedeme po úzké silničce, parádním kaňonem Temské řeky s tekoucí vodou. Před šestou hodinou, po dvaceti pěti hodinách cestování, jsme ve vesničce Topli Do, v našem dnešním cíli a zároveň startu pěšího putování.

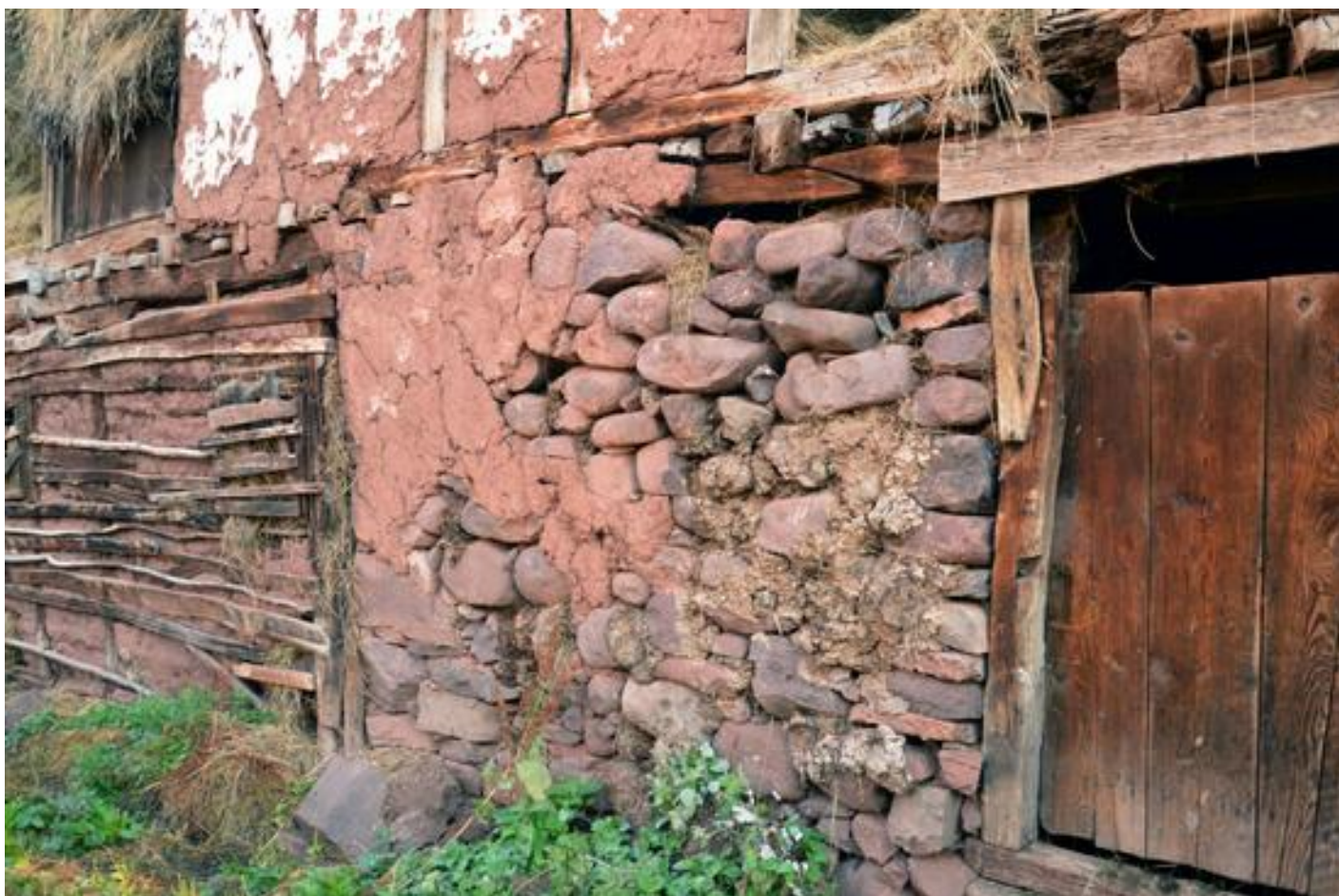
Vodopád a sjezdovky

Na návsi vesnice je fontánka, srbsky zvaná *česma*, s pitnou vodou. Naším cílem je prohlédnout si nejprve trochu zdejší údolí, navštívit nějaký vodopád (v okolí Topli To je jich celá řada), pak se vydat na hřeben přes kopec Babin Zub, přejít na hlavní hřeben, zdolat nejvyšší horu Midžor a pokračovat po srbsko-bulharské hranici k východu.

Slovansky nazývaná Stará planina, turecky Balkán se táhne od Dunaje až k Černému moři v délce asi 550 kilometrů. Z toho zhruba 150 kilometrů je na hranici Srbska s Bulharskem a zbytek dělí Bulharsko vodorovně na dvě části. Nejvyšší vrcholy celé Staré planiny leží v bulharské části.

Jdeme asi dva kiláky úbočím po cestě vzhůru hlavním údolím a ejhle: parádní místo na rovině na stanování. Necháváme si tu věci v houští a nalehko jdeme další čtyři kiláky k nejbližšímu zdejšímu vodopádu, Pilskému. Železitá půda dává cestě i celé okolní krajině nádherné sytě okrové zbarvení. Potkáváme místního s kozami a dalšího vesničana jedoucího na oslíku. Cesta vede lesem, už od vsi je k vodopádu dostatečné turistické značení. Stoupáme poněkud více, přejdeme mokré kluzké kameny při závěrečném výstupu a už můžeme obdivovat Pilský vodopád.

Má to být celkem 64 metrů vysoká kaskáda, prý druhá nejvyšší v Srbsku. Teď v létě je

Topli do - kámen a dřevo omazané hlínou

v něm sice vody málo, ale i tak je moc pěkný. Oficiálně prý vodopád objevili až v roce 2002. V okolí jsou i další vodopády, které by stály za návštěvu, jsou ale dále od vsi. K nim už nepůjdeme. Vracíme se k batohům, cestou se díváme na krásné horské červánky a zobeme „špendlíky“ ze stromů. Skoro za tmy stavíme stan a večeríme s výhledem na hřeben Babin Zub, kam zamíříme zítra. Tím, že jsme se přesunuli na jih a zároveň na východ od Brna, nastává tma o půl hodiny dříve než doma.

Ne 31. 7. 2016 Topli Do (800 m) – Babin Zub (1700 m) – Midžor (2168 m) – sedlo před Midžorem (1950 m)

Dnes čekáme vedro, tak vstáváme raději už o půl šesté. Za hodinu sbalení odcházíme, slunce akorát vychází na naši loučku. Vracíme se dolů do vsi Topli Do, celou jí procházíme a prohlížíme si ji. Topli Do bývala dříve velká vesnice, dnes je malou vesničkou, kde zůstaly jen staré domy ve kterých žijí jen staří lidé. Vypadá to tu jako místo, kde se „zastavil čas“. Domy jsou hliněné nebo hrázděné: dřevěná kostra je vycpaná hlínou. Více než polovina domů se zdá být opuštěná, polorozbořená, ale i v ruinách občas někdo bydlí. Není tady hospoda a obchod možná někdy funguje (?). Malé domky stojí vedle sebe a u nich i „stodoly“: na seno či pro zvířata.

Dobíráme vodu z *česmy* a vyrážíme po značce směr Babin Zub a Midžor. Dle naší srbské turistické mapy vede značka přes hřeben Ženski vrh, nás však červenobílá kolečka táhnou údolím, podél potoka směrem k severozápadu, stále po široké cestě sjízdné teréňáky. Výhledy proto nemáme, ale aspoň jdeme z velké části ve stínu lesem. Míjíme řadu samot, jedna je moderně opravená, má solární kolektory na střeše a na potoce vodní elektrárničku.

Je tu maličký jez, náhon, dřevěné otáčející se kolo a řemínek na elektromotor (který zde funguje obráceně: když se otáčí, vyrábí elektřinu). Jednoduché, ale zjevně funkční. Ostatní domy jsou bez elektřiny. Cesta stoupá pohodlně, až moc mírně, skoro stále nás vede lesem. V lese míváme minimálně dva prameny. Ve tři čtvrtě na deset se ocitáme nad hranicí lesa (1500 m n. m.), kousek od dřevěné chaty (v provozu) a několika sjezdovek. Po sjezdovce jdeme na vrcholové plato Babin Zubu, což je soustředěná skupina skal a skalek. Ranní modro bohužel vystřídaly spousty mraků, slunce už se za ně schovává. Mrzí nás to kvůli focení, ale aspoň je nám o trochu méně vedro než v přímém slunečním žáru.

Z plato máme v Srbsku první pěkné panoramatické výhledy. Silnice, která vede ze severu na Babin zub, a sjezdovky (zde jako jediné ve vrcholových partiích celých hor) zdejší krajinu „zničily“ zatím jen trochu. Vracíme se k chatě (mají pitnou vodu) a pokračujeme k severu, na hlavní hřeben Staré planiny, směrem na nejvyšší horu Midžor. Cesta je široká, pohodlná, v opačném směru potkáváme docela dost turistů. Ve dvě odpoledne jsme v sedýlku („Tri kld“, cca 1950 m, kousek pod horou Midžor). Pod sedlem vyvěrají tři prameny vedle sebe, lze z nich nabrat vodu na pití, avšak na mytí a praní to nevypadá. Je zataženo. Dnes už s batohy dále nepokračujeme, stavíme stan v sedle. Zítra snad bude na hřebenu a na nejvyšší hoře slunečno a výhledy. Co však dělat celé odpoledne? Projdeme se na Midžor i dnes, jen tak nanečisto. Po třetí hodině jsme na vrcholu, na nejvyšším bodě Srbska, ve výšce 2168 metrů nad mořem. Janička má právě dnes, dokonce přesně ve tři narozeniny! Slavíme tím, že zase na chvíli vyšlo slunce. Dostali jsme se na vlastní srbsko-bulharské hranici. Směrem do Bulharska jsou prudké srázy a navíc mraky, které brání výhledům. Vracíme se oklikou po hřebeni zpět. Nedaleko stanu jsou porosty borůvek, už se dají jíst, i když jsou ještě poněkud kyselé. Odpoledne se mraky trhají a je příjemné vedro, ideální pro nicnedělání na karimatkách venku před stanem. Cestou na Babin Zub jsme nikoho nepotkali, ale mezi Babinem Zubem a Midžorem asi 30-40 lidí. Navečer kolem našeho stanu projíždí na Midžor a pak zase zpět výprava čtyř gazíků – jde asi o speciální srbskou formu hřebenové turistiky.

Na planině Babin Zub, dole nové sjezdovky, vzadu vpravo Midžor

Na Midžoru, na nejvyšším bodu Srbska; odpoledne jsou mraky

Od Babina Zubu jsme dnes šli stále po loukách nad hranicí listnatého lesa. Přímo od stanu máme pěkný výhled na nejzápadnější část srbské části Staré planiny, kam už nepůjdeme. Z dálky vypadá pěkně. Večer je nebe zcela vymetené, kousíček od stanu můžeme pozorovat parádní západ slunce.

Další dny chceme pokračovat po hlavním hraničním hřebenu k východu.

V království jalovce

Po 1.8. Sedlo pod Midžorem – Midžor (2168) – Orlov kamen – v traverzu nad údolím Ravna gora (1820 m)

Od půlnoci foukal vítr a do rána nám klepal stanem, alespoň není zevnitř celý mokrý od rosy. Celou noc bylo jasno, i teď brzy ráno je krásně modro, za chvíli vyjde slunce. Snídáme kaši s čerstvými borůvkami a pozorujeme, jak slunce pomalu osvětluje Babin Zub v dálce. Na obzoru v oparu vidíme Suha planinu, což je další srbské pohoří. Dobíráme vodu (ba i pereme, i když včera to moc na praní nevypadalo, ale když musíš, tak musíš) a stejnou cestou jako včera kráčíme na Midžor. Je půl osmé. Proti včerejšku je zcela jasno, vymetené, slunce praží už i po ránu. Je vidět, že na severu v Bulharsku jsou ještě další kopečky a horská pásma.

Asi jeden a půl hodiny pokračujeme po travnatém hřebeni přesně po bulharsko-srbské hranici vyznačené patníky až na Orlov kamen. Vysoká tráva, první jalovce, hřebenovka bez pěšiny. Lezeme na kótu 1988, slunce se už občas schovává za první mraky. Na další hřeben se už neškrábeme a pokračujeme malou z dále jasně viditelnou traverzovou pěšinou po srbské straně (Golema čuka, 1957 m). Na bulharské straně hřebene, hluboko pod námi,

vidíme sběrače nějakých vzácných bylin (že by to byly hořce?). Míjíme pár pramínků, ale skoro všechny jsou bez vody. Na obídkovou přestávku jsme přesně v poledne v plochem sedle před horou Vražja glava. Je už zcela zataženo. Z dále je slyšet první hrom, je i vidět blížící se déšť na okolních kopcích a nás přitom čeká skalnatý hřeben. Jdeme proto na bulharskou stranu, kde je široká traverzová cesta a dvě hodiny čekáme, až fronta přejde. Nakonec je déšť jen malý a samotná bouře pokračuje bokem od nás.

Kráčíme stále traverzem (vyschlý pramen) po široké cestě a pak se pěšinkou vracíme zpět na hřeben. Míjíme ruiny domu (patník 321) a kličujeme mezi jalovci. Je modro, ale po chvíli se zase vrací bouře k nám. Sestupujeme mírně z hřebene, do Srbska. Jalovce bohužel přibývají, a najednou jsme jimi zcela „pohlčeni“, jsou všude kolem nás, tvoří souvislý porost do dále.

Půl hodiny čekáme v jalovčí než bouře přejde. Je sice stále jen v dále, ale zároveň ani neodchází. Na hřeben za tohoto počasí nechceme, traverzovat se tu kvůli jalovci rozhodně nedá, takže logicky musíme dolů. Rveme se proto jalovcem, pod nohama tušíme místy něco jako pěšinku. Prudký sešup stále souvislým porostem jalovce a náhodou se ocitáme na vrstevnicovém chodníčku vyšlapaném v minulosti ovce a krávami. Je sice také z velké části zarostlý, ale mnohem lépe průchozí než prodíračka jalovci. Na pěšince objevujeme také červenou turistickou značku (což, jak víme, nic neznamená), plastový fáborek (pozůstatek nějakých závodů) a náhodou zrovna i pramen vody.

Doplňujeme zásoby a než se nadějeme, už zase prší. Pokračujeme ještě asi půl hodinu po této pěšině. Dále před námi to vypadá ještě na užší pěšinu a prudší svah. Na hřeben nahoru, kde spíše hrozí zásah blesku, nechci. Takže se rozhodneme kvůli hrozící bouři dále

Uprostřed „nekeřové džungle“ jalovců

nepokračovat a stavíme stan přímo na pěšině v lese, na rovném místě, kde se vejde stan napříč. I poněkud kyselé borůvky, které tu rostou, jsou mňam, mňam. Vypadá to, jako by se vyjasnilo, ale večer se opět zcela zatáhne a tak žádný viditelný západ slunce dnes mít nebudeme. Kolem deváté večerní přichází další bouře. Tentokrát dvě hodiny mlátí do skal a kopců přímo nad našimi hlavami, ještě že jsme nešli spát někam nad hranici lesa. Další hodinu už „jen“ prší.

Od Midžoru nám zmizely všechny turistické ukazatele cesty, jen se někde náhodně objevila značka a zase zmizela. Za celý den jsme nikoho nepotkali, v dálce jsme viděli „sběrače“ kytek na bulharské straně hor.

Út 2.8. Nad Ravna Gora (1820) – Kopren (1963 m) – sedlo 1408 – Tupanac (1673) – v údolí u pramene pod hřebínkem Mala poljana (1530 m)

Ráno o půl šesté je skoro jasno, i když už jsou vidět i šedé mraky. V lese snídáme a vyrážíme po pěšině dále. Díky nočnímu dešti je tráva mokrá, Pavouk má hned své nenasákavé boty Inovejty plné vody, Janě nové goretexové Salomony vodu nepropustily, ale jako daň za pohodu v suchu platí rozedřenýma patama už od prvního dne na horách. Asi po tři čtvrtě hodiny jsme nad hranicí lesa – stále jsou tu jalovce, značka i žluté plastové fáborky. Jsme skoro na vrcholovém plató plochého hraničního dvojkopce Kopren. Fáborky nás vedou přímo k prameni s pěkným tábořištěm. Ale dnešní noc tu klidně mohly bouchat blesky.

Doplňujeme vodu a jdeme do sedýlka mezi vrcholy – velmi plochého. Cesta i fáborky se najednou vypařily. Měl by tu být v jalovčí schovaný Koprenský vodopád, ale hledat ho nepůjdeme. Nepříliš pohodlně po drnech trávy jdeme na vlastní vrchol, který je „náhle“ na

Na plochém kopci Kopren, prameniště Tri Kladenca

bulharské straně skoro kolmý. Je asi osm ráno a je opět už skoro zataženo. Sestupujeme z vrcholu, sice je to prudké, není tu žádná cesta, občas jalovce, ale není to zatím tak strašné. Dostáváme se na pěšinu, která tu traverzuje skály, a opět se objevila červená značka i fáborky. Bohužel, i když jdeme přímo po těch fáborkách, tak se musíme prodírat vysokým maliním, jalovcem, přes dva metry vysokým porostem květiny vrbovka. Je to tuhý a pomalý „boj“, zpříjemněný mlsáním malin na každém kroku. Asi v deset hodin jsme dole z hřebenu v lese. Ještě chvíli nás značka a fáborky vedou po kraji lesa džunglí bylin ke starému amfiteátru, památníku z druhé světové války. Pochopitelně nikde žádné rozcestí, informace, nebo snad nějaký člověk. Zde značka pokračuje po široké cestě do lesa na srbskou stranu a dle mapy je jasné, že už dále podél hranice nepovede. My se raději chceme držet hranice.

Následující čtyři hodiny prostupujeme nadivoko lesem podél hranice. Prodíráme se porosty maliní a vysokou travou, cesta žádná. Kličkujeme vlevo, vpravo: furt se rveme a bojujeme s vysokou vegetací či prudkými svahy v hustém a obtížně průchodném v lese. Obědváme za deště v sedle v nejnižším místě hřebenu na kótě 1408 m. Zde i přecházíme na bulharskou stranu a hurá, je tu stará vozová cesta. Zarostlá je ale fest. Vede nás stále pod hřebínkem, mění se na postupně zarostlejší a zarostlejší (i vysoké stromy už rostou přímo na cestě) a bohužel tu roste nejen maliní, ale i v souvislých porostech ostružiní – dlouhé desítky minut je všude jen ostružiní. Ale alespoň máme jasný směr a pevný základ pod nohama. Je to o něco lepší než před obědem, kdy jsme chodili cik-cak lesem a bořili se do listí, ale i tak dost fyzicky náročné. Do toho nám ještě mírně prší, což ale nese tu výhodu, že nám není vedro. Někde kolem patníku 313 vycházíme zpět na hranici. Je sice „mlíko“, není nikam vidět, ale zázrak: vyjeté koleje od aut a schůdná louka, jelikož je čerstvě spasená! Jak stoupáme na vrchol Tupanac, tak se hustá mlha trochu trhá. Poprvé dnes praží slunce. Radost brzy končí, s příchodem na vrchol jsme zase v mraku. Pokračujeme dále: krávy a mraky, široká vyjetá cesta nezarostlá jalovcem, kolem oblých hřebenů. Chceme to ale stříhnout dolů z hřebene k vodě, do údolí Mala poljana. Mají tu být dva prameny vody, první, který nacházíme, je „kravincový“ a pitnou vodu bychom s něj dolovali těžko. Druhý pramen, tři sta metrů vedle, je už bez problémů. Voda se dá vystopovat skoro až k vlastnímu prameni a tam ji lze i nabrat. Je tu i malinká rovinka, akorát na náš stan, a o pár kroků níže už slušný potůček na vyprání a umytí po dnešním velmi pestrém a vysilujícím dni.

Dnes jsem si utrhl a jedl borůvky, lesní jahodu, teprve dozrávající ostružiny a přezrálé maliny. Zralé, spíše už přezrálé, maliny byly asi jediným pozitivem prodírání se „neko-nečným“ porostem maliní. Dnes jsme nepotkali vůbec nikoho, ani turisty, ani domorodce.

U vody a na úbočích

St 3.8. Pod hřebínkem Mala Planina (1530 m) – Pregrada (1680 m) – Senokos (900 m) – Slavinja – Slavinske grlo – Rosomač – Vrelo

Ráno je krásně modro, bereme si zásobu vody z pramene nad námi. Stoupáme zpět nahoru na hřebenovou cestu. Zblízka se „zdravíme“ se stádem polodivokých pasoucích se koní. Pohodlná cesta, hurá! Děláme malinkou zacházku na nejvyšší bod hřebene Mučibaba, kótu 1727 metrů. Je odsud pěkný výhled do Bulharska i dál na východ, kde pokračuje bulharská část hor. Chvíli sušíme stan ve větru a zjišťujeme, že Pavouk ztratil trenýrky, které si ráno pověsil na batoh, aby mu po včerejším praní uschly. Velmi pohodlně jdeme na vrch Pregrada (1680 m), stojí tady turistický altán s napůl rozbitými lavičkami a také už

zcela pobořený turistický rozcestník. Jana si sedá na jednu z funkčních laviček, aby si přelepila náplast na patě, a ta se pod ní kácí k zemi. Bohužel, cesta po hřebenu dále k východu, na nejvýchodnější bod srbské části hor vypadá opět zarostle (a k tomu jsou v tuto chvíli hory už zase zcela v mracích), tak pokračování v cestě po hranici vzdáváme.

Vydáváme se přímo z hřebene na jih směr vesnička Senokos. Místo pasených luk procházíme po loukách zarůstajících vegetací, budoucím lesem. Nyní tu roste všude vysoká tráva nebo keře. Cestou dolů potkáváme stále ještě stojící turistické rozcestníky (jsou asi z roku 2012). Cesta je sice nedávno projeta nějakým vozidlem, ale i ona rychle zarůstá, bude stačit pár let. Samotný jednorázově vyznačený turistický okruh zarůstání nezabrání. Už jsme v lese, když si děláme zacházku k nádhernému vodopádu *Skok Senokos*. (U cesty je dřevěná šipka a na ní zašlý a zpola nečitelný nápis cyrilicí „vodopad“.) Voda padá asi z deseti metrů do tůně, která hned přechází do malé „jeskyňky“. Svítící sluníčko nám pěkně nasvětluje padající vodu a přicházejí další turisté.

V poledne jsme ve vsi Senokos (900 m), zdárně jsme tak ukončili přechod hlavního hřebene. Stojí tu hodně domů, řada je opuštěných, pobořených. V jednom domě tu přebývá skupina asi třiceti studentů různých oborů z Bělehradu, dělají tu prý různé výzkumy: od netopýrů, přes botaniku, až po průzkumy jeskyní.

– *Vipera ammodytes*?“

– Ano, i tady žije zmije růžkatá, musíte být opatrní!“

Odpovídá nám na dotaz jeden z kluků, který sem přijel zkoumat plazy. Naštěstí jsme s Jančou na hřebeni žádnou zmiji nepotkali. V zimě v Senokosu prý přebývá asi 20 lidí, v létě více. Není tu obchod ani hospoda. A přitom tady nedávno bydlelo až 750 lidí.

Přemýšlíme, kam dál? K Dunaji? Do pohoří Suha planina? Nebo na hory Kopaonik? Ne, podíváme se ještě tady po Staré planině, přeci hory nejsou jenom hlavní hřeben.

Presouváme se – máme štěstí, že nám včelař na silniče za vsí sám nabídl odvoz – do deset kilometrů vzdálené vesničky Slavinja (také bez obchodu a hospody). Jdeme se podívat do kaňonu řeky Rosomačka, na místo zvané *Slavinske grlo* nebo také *Rosomački lonci* (hrnce). Průběžně umístěné dřevěné šipky „grlo“ nás vedou asi kilometr za ves. Voda si v rozdílně tvrdých vrstvách kamene vyhloubila velmi užoučký kaňon, místy široký jen dva až pět metrů. Kaňon tak působí velmi bizarně. Na dně protéká malá říčka, okolí je zarostlé. Vracíme se zpět skoro až do vesnice Slavinja a po polní cestě pokračujeme k severu, do vesnice Rosomač. Jsme už ve vápencové části hor, krajina na nás působí typicky „balkánsky“ vyprahle. Přejdeme sedýlko a scházíme zarostlou cestou lesem a po louce do vsi. Rosomač je malebná vesnice, spousta domů, většina vypadá osídleně. Ale zase tady není ani obchod ani krčma. Pěkný kostel se zvonící je nově opravený, vypadá spíše z poloviny znovu postavený.

Dále chceme pokračovat přes další hřeben do osady Vrelo. Tři místní nás posílají velikou oklikou po silnici, že žádná zkratka přes sedlo není. Naštěstí jeden „starý planinář“ pochopí náš dotaz a správně nás nasměruje na cestičku: musí se vyrazit vzhůru od kostela. Intuitivně jdeme dále po opuštěných, starých loukách (dvakrát vyschlá fontána na vodu), opodál stojí pár stavení ve svahu. Před sedlem vidíme velký kamenný kříž. Nad námi vlevo se tyčí vysoká vápencová skála s vysílačem, k severu hřeben pokračuje k hranicím. Vyježděná cesta, po které nedávno někdo projel, nás ze sedla směřuje do údolí, ke vsi Vrelo. Není tu koho se přeptat na cestu. Jdeme po uvalcované trávě, mírně dolů, po loukách, později vcházíme do lesa, následuje prudký sráz a náhle konec cesty. Jen větve a kletí naznačují, že lesáci odtud odvázejí dříví, bohužel pro nás zpět do sedla. Co teď?

Nad vsí Slavinja

Musíme do údolí, tak pokračujeme nemaje cesty. Spouštíme se prudkým srázem, bukovým lesem, obtížně prostupujeme podél koryta vyschlého potoka. Les přechází v keřové patro, vrháme se do vysokých kopřiv, trávy a roští. Přelézáme staré hromady řezaného dřeva uprostřed houští, někdy v minulosti tu musel projít člověk. Tušená cesta je opět více průchozí a přechází v širší cestu, po které jsme měli asi přijít. Ale kde jsme na ní měli začít? Teď už je to jedno, už jsme z „džungle“ našťestí venku.

Na rozcestí volíme jeden ze směrů a pomalu klesáme definitivně do údolí. Je kolem půl sedmé. Ze sedla nám to trvalo více než dvakrát déle než říkal pan *planinar*. Nohy nás pálí od kopřiv, boty jsou plné hlíny, trav, kuliček svízele přituly. Jsme kus za osadou Vrelo, vcházíme na asfaltku a jdeme po ní do centra na soutok říček. Je to tu centrum „oddychu“: spousta chat, rodinných i velkých, restaurace, hotel, kemp. Jen značené turistické cesty nejsou nikde. Sedíme v místní hospodě a cpeme se skvělou večeří: pečená zelenina a fazolové *tavče gravče*. Je to pro nás zasloužená odměna za dnešních dvanáct hodin na cestě. Spíme kousek za osadou v místě, kde jsme navečer slezli ze sedla.

Čt 4. 8. Vrelo – planina Vidlič – Basarski kamen (1376 m) – Pirot – Zavojsko jezero

Ráno je opět skoro jasno. Jdeme si poblíž centra osady prohlédnout vyvěračku Vrelo (Jelovačko vrelo), je to prý největší vyvěračka na Staré planině. Jde o kruh o průměru asi 30 metrů, pramen je prý velmi hluboký. V centru obce je hezký soutok dvou říček a jinak nic. Hledáme, kde by tu mohly začínat turistické cesty dále do hor, a kde je (dle naší mapy) značená cesta ke klášteru. Neúspěšné pátrání po značkách a vyšlapaných cestách vzdáváme a ke klášteru jdeme po asfaltce. Klášter Sv. Bogorodice (Crkva Bogorodice Hvostanske) leží vysoko nad údolím. Sedí před ním ochotní mniši a jedí. Ale další cestu po hřebenech k velkému Zavojskému jezeru po turistickém značení, které bude nejspíše opět velmi pochybné, neriskujeme. Sestupuje zpět do údolí. U silnice, mimo centrum vsi, stojí i turistická info cedule s plánkem turistických (asi neexistujících) cest, proč není cedule v centru osady je typicky balkánská hádanka. Podobně je záhada proč jsme nikde neviděli ani tu cestu ani značku přímo z centra osady?

Na první mávnutí jedeme stopem o kus dále, asi dvacet kiláků k vápencové planině Vidlič, do silničního sedla. Děláme si asi hodinu a půl dlouhý výlet vzhůru na Basarski kamen, na nejvyšší horu celé planiny Vidlič. Značka nás nejprve vede hustým lesem, později po zarostlé cestě vápencovou krajinou, kolem řady krasových závrťů. Je už děsné vedro. Cesta se jeví trochu jako prodíračka, ale našťestí je pěšina jednoznačná. Taký značka je skoro všude a je dostatečná hustá, takže ji skoro nikde nemusíme hledat. Z bezlesého vrcholu v nadmořské výšce 1376 metrů je krásný výhled. Směrem k Pirotu jsou skoro kolmé vápencové srázy, na druhou stranu, kde vidíme celý hlavní hřeben srbské části Staré planiny, od Babina zubu až po Bulharsko, je kopec pozvolný. Cestou zpět potkáváme dvojici Srbů, první turisty v horách od Midžoru (nepočítaje několik skupin v okolí Senokosu). Obědváme v sedle, které se jeví spíše jako zimní středisko. Popelářským autem, které nám zastavilo jako první při stopování, sjíždíme do města Pirot. Centrum vypadá jako typické město „ničeho“. Přímo na náměstí je tržnice a také autobusové nádraží (je to praktické, ne však pěkné), avšak např. knihkupectví tu nikde není. Zato pekárna s čerstvým chlebem, burkem, lisnatem, a jinými buchtíčkami, je tu i čtyřikrát vedle sebe. Vše je lehce špinavé, zaprášené, odpadkové: pro nás je to typický milý Balkán. Kupujeme si pár „ňamek“ a lístky na autobus do Bělehradu.

Zavojsko jezero - nádherná přehrada a skoro nikde nikdo

Rekreace na přehradě

Stopem jedeme asi dvacet kilometrů zpět do hor, k severu k Zavojskemu jezeru. Má tu být kemp, kde se chceme dvě noci rekreovat. Na břehu přehradní nádrže sice „kemp“ je, ale pouze neoficiální, jakože kempovat se dá přímo na břehu a kdekoli, ale to je tak všechno. Není tu záchod (nepočítaje pochybnou díru do země, i bez jakékoliv zástěny), není tu obchod, restaurace, ani zdroj pitné vody. Po kratším váhání se rozhodneme, že tu zůstaneme. Jezero je krásné, na pohled má nádherné okolí a teplou odpolední vodu (asi 26 stupňů). Tady budeme dvě noci odpočívat. Stavíme stan na kraji „pláže“ a koupeme se. Voda má příjemnou modrou barvu. Večer jdeme do zdejšího „polo-baru“ (nabízí ubytko) získat vodu a dát si pivo a limču. Nic jiného tu nenabízí; také to není oficiální bar ani hospoda. Dostáváme zdarma kousky melounu, na který jsem se mlsně koukal ve městě a intenzivně jsem na něj myslel, ale nechtělo se mi s ním tahat. Po setmění jsou opět krásné hvězdy a parádně nám „zpívají“ cikády.

Pá 5. 8. Zavojsko jezero

Nádherná a velká je přehrada Zavojsko jezero. Přírodní jezero vzniklo v roce 1963, když se sesul svah a přehradil úzké údolí. Následně byla hráz upravena (asi dosypána) a z přírodního jezera se stala přehrada, dlouhá 17 km a hluboká až 80 metrů. Zřízena tu byla také vodní elektrárna. Dopoledne jdeme podél vody na její průzkum. Jdeme na hráz, kus na druhou stranu a zpět, je vedro k zalknutí, jsme rádi za každý stín. Na deseti kilometrech v části kolem hráze je nula restaurací, nula obchodů a nula oficiálních kempů. Jen místa na pikniky, občas *česma* s pitnou vodou. A chaty. Po jezeře jezdí pomalé malé piknikové „stroje (pro 4-8 osob) a u břehu kotví spousta hausbótů domácí výroby: několik řad prázdných sudů, paluba a malý domeček ze dřeva či nějaký vyřazený obytný přívěs za auto. Není nám jasné, proč je tu tak prázdné. Je tu tak málo lidí, že tu nejsou žádné výletní lodě, žádná půjčovna loďek, žádné jiné služby. Alespoň tu zůstává parádně čistá neznečištěná voda, která je teď v parném létě i krásně teplá, a hlavně božský klid.

Jediné místo v okolí hráze, kde se dá něco koupit, je rodinný penzionek s výhledem na

vodu, kde prodávají i nápoje – Janča si dává kafe a já pivo. Sedí nás tu dohromady šest hostů. Od paní domácí ještě dostáváme tabulku čokolády zdarma. Jídelníček nemají, paní by nám prý donesla „jedno denní jídlo“.

Objevujeme *česmu* s pitnou vodou přímo nad našim „kempem“, což nám hned usnadňuje a zpříjemňuje pobyt. Janča odpoledne plave přes celé jezero na šířku; tam i zpět. Ještě, že po jezeře jezdí jen malé čluny, co dopravují lidi na hausbóty nebo chatičky nad vodou, a není tu nebezpečné plavat.

Pohled na jezero byl hezký ráno, v poledne, i teď při západu slunce. Zavojsko jezero je báječné místo na rekreaci zdarma, jen je třeba si s sebou přivést všechno jídlo.

Cesta domů

So 6.8 Zavojsko jezero – Piroť- Niš

Osvěžíme se ranní koupelí před snídaní a loučíme se s jezerem. Jdeme na stopa a hned druhé auto nám zastavuje a bere nás (bohužel to znamenalo při řídkém provozu hodinku čekání) zpět do Pirotu. Rychle poznáváme omyl ze čtvrtka! Piroť rozhodně není to „město ničeho“ (typicky balkánské špinavé všechno a nic). Stojí tu opravená stará turecká pevnost, za mostem se rozkládá nové město zvané Bazar (kulturák, divadlo, i to knihkupectví) a moc pěkně upravené nábřeží podél řeky Nišavy. U kulturáku nacházíme turistické informace, které uvnitř vypadají spíše jako úřad na odrazení lidí. Dostáváme spoustu brožurek o Staré planině a také si kupujeme turistickou mapu Staré planiny – nové vydání z roku 2015, vydavatel Republički geodski závod. My jsme měli s sebou v horách vypůjčené její starší vydání. I v novém vydání mapy je spousta „falešných“ neexistujících značených cest

Zavojsko jezero

Na trhu v Pirotu

v horách: na hlavním hřebeni, na vedlejším, i v údolí.

Dnes je sobota a úplně celé náměstí staré části Pirotu se proměnilo v rušné tržiště. Plná není jen oficiální tržnice, ale každá lavička a cestička v parku. *Bábušky* prodávají své výpěšky: nejvíce syrovou zeleninu (paprika, rajčata), dále třeba sušené celé papriky, kvašené produkty, sazenice, i květiny. Strašně se nám to tu líbí, cítíme se tu zcela jinak než předevčírem.

Autobusem přejíždíme do Niše, cesta trvá hodinu a půl. Cestování vlakem nám pro letošek bohatě stačilo, když jsme jeli směrem sem do Pirotu. Niš je třetí největší město Srbska. V centru stojí za zmínku jen stará pevnost Tvrdava, která byla osídlená už v Antice před 2100 lety. V Niši prý mělo dočasnou rezidence postupně šest římských císařů. Nejcenější památky, jako je antické naleziště Medijana či věž Čele kula postavená z lidských lebek, jsou daleko od centra, tak je vynecháváme a chodíme uličkami něčím jako „centrum“. Večereříme v centru v restauraci a chystáme se na noční přesun busem do Bělehradu.

Ne 7.8. Niš – Bělehrad – Novi Sad – Budapešť - Brno

Nad ránem přijíždíme do Bělehradu a hned (v 5.50) pokračujeme zcela zánovním vlakem do Nového Sadu, hlavního města Vojvodiny. Rychlá pěší návštěva centra, v pekárně moc dobrá sladkost *pita sa višnje*. V devět už sedíme v dalším vlaku do Budapešti. S hodinovým zpožděním (to kvůli prohlídce na hranici, pomalé jízdě vlaku mezi Novim Sadem a Suboticí, ale i v Maďarsku (!) – jsme o půl páté v Budapešti. Máme hodinu čas a procházíme se v ulicích kolem nádraží a nasedáme do přímého vlaku domů na Moravu. Před desátou večer jsme šťastně zpátky v Brně.

Na Staré planině bylo pěkně, byla to „lepa planina“. Část Staré planiny, kde jsme chodili, byla charakterem a výškou podobná Nízkým Tatrám, nebyla tak skalnatá jako např. kosovské Prokletije. Srbská část je lidmi zapomenutý kout, kam nejezdí autobusy, kde skoro nejsou hotely, málo značených cest. Byla i řídce osídlená. Pár vesnic, kde to vypadalo, že se zastavil čas někdy před staletím. Počet ovcí klesl z půl milionu na pár stovek. Hole zůstaly prázdné, liduprázdné a bohužel zanikají. Tzv. sekundární sukcese, aneb zarůstání kopců poté, co skončila pastva, postupuje svižně a místy už i teď významně ztěžuje pohyb.

Těžko říci zda tam vyrazit hned, dokud se dá, i když s obtížemi, projít, a nebo počkat až tam bude vysoký, opět průchozí les (to bude tak za 20-50 let). Od nejmenších vesniček až po velký Niš jsou všude česmy s pitnou vodou. Turistické značky často vedou „odnikud nikam,“ z ničeho nic se objeví a pak někde skončí. Rozcestí nebyla žádná. Turistické značky často vedou „odnikud nikam,“ z ničeho nic se objeví a pak někde skončí. Rozcestníky u těchto značek-neznaček nebyly žádné. A ty rozcestníky, které byly např. v okolí Senokose, byly všechny nekvalitně udělány, po pár letech jsou některé ulámány či nápis už není k přečtení. Stejně nekvalitní byla udělána i odpočívadla. Jediné kvalitní značení bylo v okolí vesnice Topli Do a Midžoru.

V turistické mapě, kterou jsme měli, i v té nové z roku 2015 je spousta značených turistických cest, které ve skutečnosti vůbec neexistují. Naopak zase těch pár existujících v ní není. Nad hranicí lesa jsou, když není špatné počasí, pěkné výhledy. Nepříjemným zážitkem byly bouřky, naštěstí tu nejbližší a nejdéle trvající jsme přečkali ve stanu hluboko v lese. Parádní tečkou bylo koupání v Zavojskom jezeře. První šok ze opuštěnosti jezera vystřídala radost z pohody, klidu a krásy místa. Jídlo v restauracích bylo dobré, i když ne tak levné, jak bychom si byli bývali mysleli. Lidé byli milí, hned

Senokos, úpravný dům se zahrádkou

nám skoro všude na silnici zastavovali, a když jsme šli na malé pití, dostali jsme navíc „pamlsky“ (meloun, čokoládu) zdarma. To jsme v České republice ještě nikde nezažili.

Kam by se ještě dalo na Staré planině podívat

- Nejvýchodnější část srbské Staré planiny, Srebrna hlava. Jen to bude asi opět zarostlé.
- Západní část hor, od Midžoru na západ, vypadala z dálky také velmi dobře.
- Koprenský vodopád (byli jsme sice kousek od něj, ale nechtělo se nám ho v jalovčí hledat)
- Další vodopády v okolí vesnice Topli Do (Čunguljski, Kurtulski)
- Kaňon řeky Vysočica, prý jeden z nejimpozantnějších kaňonů Srbska

Praktické informace

My jsme jeli na zpáteční vlakovou jízdenku Citystar, o něco málo levnější je jet levným autobusem do Budapešti a odtud si koupit zpáteční vlakovou jízdenku do Bělehradu. Vlak po Srbsku je velmi levný, autobus o něco dražší.

Tištěná turistická mapa Staré planiny existuje, lze jí koupit např. v turistických informacích v centru nové části Pirota. Vydal Republički geodski závod, vydání 2015. (hledat záložku: Karte zaštićenih područja)

Na „prorážení“ v terénu nebylo naše velmi lehoučké funkční vybavení moc vhodné. Na delší toulky zarostlou krajinou by byly lepší pevné vysoké boty, pevné kalhoty (nebo snad prorážečky), bytelný batoh a bytelná horní vrstva oblečení.

